

**KOMMISSIONENS BESLUTNING**

af 17. september 2003

om Tysklands statsstøtte til fordel for Space Park Development GmbH &amp; Co KG

(meddelt under nummer K(2003) 3241)

(Kun den tyske udgave er autentisk)

(EØS-relevant tekst)

(2004/167/EF)

KOMMISSIONEN FOR DE EUROPÆISKE FÆLLESSKABER HAR —

under henvisning til traktaten om oprettelse af Det Europæiske Fællesskab, særlig artikel 88, stk. 2, første afsnit,

under henvisning til aftalen om Det Europæiske Økonomiske Samarbejdsområde, særlig artikel 62, stk. 1, litra a),

efter at have opfordret interesserede parter til at fremsætte deres bemærkninger i overensstemmelse med disse artikler <sup>(1)</sup>, og

ud fra følgende betragtninger:

**I. SAGSFORLØB**

- (1) Mellem den 14. juni 1999 og den 19. september 2001 modtog Kommissionen en række klager i forbindelse med opførelsen af en forlystelsespark i Bremen, hvortil der i strid med EF-traktatens bestemmelser angiveligt i vidt omfang var ydet statsstøtte, navnlig fra de regionale myndigheder i Bremen. Ved brev af 26. oktober 2001 anmodede Kommissionen Tyskland om oplysninger for at undersøge klagerens påstande. Tyskland tog stilling hertil ved brev af 31. januar og 1. februar 2002 samt på et møde den 6. juni 2002 og ved brev af 20. juni 2002. Sagen blev registreret under nummer NN 78/2002.
- (2) Ved brev af 2. august 2002 underrettede Kommissionen Tyskland om sin beslutning om at indlede proceduren efter EF-traktatens artikel 88, stk. 2, vedrørende en del af foranstaltningerne. Derefter blev sagen registreret under nummer C 53/2002.
- (3) I beslutningen om indledningen af den formelle undersøgelsesprocedure (i det følgende »beslutningen om procedurens indledning») kunne Kommissionen ikke udelukke, at Hansestadt Bremens kapitaltilførsel til Köllmann

AG og det delvis rentefrie lån fra SWG Grundstücks GmbH & Co KG (SWG) til Space Park Development GmbH & Co KG indeholder elementer af ulovlig statsstøtte som omhandlet i EF-traktatens artikel 87, stk. 1. Med hensyn til klagerens andre påstande nåede Kommissionen til den konklusion, at der ikke foreligger statsstøtte, og at der derfor på daværende tidspunkt ikke var grund til at gå videre med sagen.

- (4) Kommissionens beslutning om at indlede proceduren blev offentliggjort i *De Europæiske Fællesskabers Tidende* <sup>(2)</sup>. Kommissionen opfordrede interesserede parter til at fremsætte deres bemærkninger til den omhandlede foranstaltning.
- (5) Kommissionen har ikke modtaget bemærkninger fra interesserede parter.
- (6) Bemærkninger fra Tyskland blev modtaget ved brev af 12. september 2002, 27. januar 2003 og 16. april 2003. Den 8. maj 2003 besluttede Kommissionen i henhold til artikel 10, stk. 3, i Rådets forordning (EF) nr. 659/1999 af 22. marts 1999 om fastlæggelse af regler for anvendelsen af EF-traktatens artikel 93 <sup>(3)</sup> at udstede et påbud om, at Tyskland skulle fremsende alle bilag, oplysninger og data, som den havde behov for til at kunne vurdere den pågældende foranstaltnings forenelighed. Ved brev af 16. juni 2003, som blev modtaget den 17. juni 2003, fremsendte Tyskland supplerende oplysninger.

**II. BESKRIVELSE AF PROJEKTET OG DE OMHANDLEDE FORANSTALTNINGER**a) *Space Park Bremen*

- (7) Space Park Bremen er et investeringsprojekt til over 500 mio. EUR i et område på 26 ha, som omfatter en lang række forlystelses- og underholdningsaktiviteter, frem for alt en forlystelsespark i form af et »Space Cen-

<sup>(1)</sup> EFT C 246 af 12.10.2002, s. 14.

<sup>(2)</sup> Se fodnote 1.

<sup>(3)</sup> EFT L 83 af 27.3.1999, s. 1.

ter», restauranter, en multiplexbiograf og et diskotek, et hotel og et indkøbscenter (detailsalg). Parken har været under opførelse siden slutningen af 2000, og åbningen skulle oprindeligt have fundet sted i foråret 2003, men blev udskudt på grund af uventede forsinkelser. Parkområdet befinder sig på et tidligere værftsområde i Bremen-bydelen Gröpelingen, hvor der også etableres to andre erhvervsområder.

- (8) Initiativet til Space Park-projektet blev taget af Köllmann AG, en virksomhed, som er aktiv inden for ejendomsudvikling på internationalt plan. Freie Hansestadt Bremen, DEGI Deutsche Gesellschaft für Immobilienfonds mbH (DEGI), et datterselskab af Dresdner Bank-koncernen, samt KanAM Euro Malls GmbH (KanAM) er investorer i projektet. DEGI og KanAM er begge aktive inden for ejendomsudvikling på internationalt plan og investerer i indkøbs- og urbane underholdningscentre.

#### b) De omhandlede foranstaltninger

- (9) Bremen påtænkte at deltage i Köllmann AG gennem overtagelse af 2,96 mio. aktier til en stykpris på 2,55 EUR plus en overkurs på 1,75 EUR/aktie. Dette svarede til 7,98 % af Köllmann AG's forhøjede kapital. Den samlede pris ville udgøre 12,782 mio. EUR. Som modydelse skulle Bremen i deltagelsens varighed have ret til at udpege ét af de seks bestyrelsesmedlemmer samt deltage forholdsmæssigt i udbetalingen af udbytte på mindst 50 % af Köllmann AG's regnskabsmæssige overskud. Ifølge Tyskland skulle KanAM deltage i Köllmann AG på samme vilkår. Köllmann AG havde ligeledes investeret i Space Park-projektet.
- (10) Klagerne har anført, at Bremen har ydet et rentefrit lån til finansiering af Space Park-projektet. Ifølge de oplysninger, som Tyskland fremsendte inden vedtagelsen af beslutningen om procedures indledning, ydede SWG ved låneaftale af 18. januar 1999 et selskab, der gik forud for Space Park KG, et lån på 26 mio. DEM (13 mio. EUR), som blev udbetalt den 23. februar 1999. Med virkning fra 15. april 1999 overtog det nuværende Space Park Development GmbH & Co KG, et selskab, der ikke er forbundet hermed, låneaftalen som led i et debitorskifte. Dette lån blev i det mindste delvis ydet rentefrit.

### III. BEMÆRKNINGER FRA TYSKLAND

- (11) I løbet af den formelle undersøgelsesprocedure fremsendte Tyskland supplerende oplysninger vedrørende Bremens deltagelse i Köllmann AG og det delvis rentefrie lån, som SWG havde ydet til Space Park Development GmbH & Co KG.

#### a) Bremens påtænkte deltagelse i Köllmann AG

- (12) Med hensyn til Bremens planlagte deltagelse i Köllmann AG oplyste Tyskland Kommissionen om, at den tidligere investor Köllmann ville blive afløst, og at Bremen derfor ikke ville deltage i Köllmann AG. Endvidere meddelte Tyskland Kommissionen, at der ikke hidtil var vedtaget en foranstaltning, dvs. at der uafhængigt af, om den påtænkte foranstaltning ville indeholde statsstøtte eller ej, ikke hidtil var ydet noget.

#### b) Delvis rentefrit lån

- (13) Ifølge Tysklands oplysninger afløste Space Park Development GmbH & Co KG, et privat projektselskab, som blev oprettet af Köllmann AG med henblik på Space Park-projektet, med virkning fra 15. april 1999 Space Park KG som lånedebitør i forbindelse med det af SWG ydede lån på 26 mio. DEM (13 mio. EUR). Den tidligere låntager Space Park KG blev fritaget for alle rettigheder og forpligtelser i forbindelse med låneaftale. Lånet blev opdelt i to trancher (lån I og lån II) og var — foruden et administrationsgebyr på 25 000 DEM og en række mindre ændringer den 5. juli 1999 og 20. september 1999 — underlagt følgende vilkår:

#### (1) Vilkår for lån I

Beløb:	1,47 mio. DEM
Rente:	3,8 % p.a. i perioden 15.4.1999-30.6.1999 4,73 % p.a. i perioden 1.7.1999-31.12.1999
Løbetid:	indtil 31.12.1999
Sikkerhed:	(1) koncerngaranti fra Köllmann AG (2) selvskyldnerkaution fra Space Park KG (3) ejerpantebrev fra Köllmann AG

#### (2) Vilkår for lån II

Beløb:	24,53 mio. DEM
Rente:	rentefrit i perioden 15.4.1999-31.12.1999 4,73 % p.a. i perioden 1.1.2000-31.3.2000
Løbetid:	indtil 31.3.2000
Sikkerhed:	se ovenfor

- (14) Ifølge de foreliggende oplysninger er der imidlertid intet, der tyder på, at renterne blev betalt, eller at lånene blev

tilbagebetalt inden for de fastsatte frister. Kommissionen når derimod til den konklusion, at der ikke blev betalt renter, og at lånene endnu ikke er blevet tilbagebetalt. Kommissionen antager derfor, at lånene fra henholdsvis 1. januar 2000 og 1. april 2000 blev forlænget på ubestemt tid og endnu ikke er tilbagebetalt.

(15) I sit brev af 16. april 2003 har Tyskland gjort gældende, at lånet ikke indeholder statsstøtte som omhandlet i EF-traktatens artikel 87, stk. 1. Foranstaltningen kan nemlig ikke tilregnes staten, da lånet blev ydet af SWG og ikke direkte af staten. SWG er en selvstændig offentlig virksomhed, som ikke til stadighed er under de offentlige myndigheders kontrol. I den forbindelse har Tyskland henvist til den såkaldte Stardust-dom<sup>(4)</sup> og anført, at ifølge Domstolens faste praksis i forbindelse med EF-traktatens artikel 87, stk. 1, kan økonomiske midler kun betragtes som statsmidler, hvis de »til stadighed er under de offentlige myndigheders kontrol og dermed står til rådighed for de kompetente nationale myndigheder«<sup>(5)</sup>. I den forbindelse har Tyskland navnlig henvist til præmis 55 og 57 i Stardust-dommen og gjort gældende, at selv hvis SWG til stadighed var under de offentlige myndigheders kontrol, vil det af den omstændighed alene, at en offentlig virksomhed er undergivet en sådan kontrol, ikke i tilstrækkelig grad kunne sluttes, at en foranstaltning truffet af en sådan virksomhed skal tilregnes staten; det skal derimod undersøges i det enkelte tilfælde.

(16) Trods disse argumenter har Tyskland i tidligere breve tilbudt at kræve af låntageren, at denne med tilbagevirkende kraft skal betale den gældende referencesats. Dette blev endelig accepteret af låntageren Space Park Development GmbH & Co KG ved brev af 13. juni 2003 og bekræftet af Tyskland ved brev af 16. juni 2003. Tyskland har derfor gjort gældende, at lånet ikke skal betragtes som statsstøtte som omhandlet i EF-traktatens artikel 87, stk. 1, da det er sikret gennem garantier og anden sikkerhedsstillelse.

(17) Endelig har Tyskland anført, at lånet ganske vist blev ydet til Space Park Development GmbH & Co KG, men at det skal tages i betragtning, at virksomheden hørte ind under Köllmann-gruppen, og at de økonomiske forhold derfor skal ses på baggrund af den økonomiske situation hos Köllmann AG, som på det tidspunkt, hvor lånet blev ydet, hørte blandt de mest succesrige tyske byggemodningsselskaber. Köllmann AG's aktuelle økonomiske problemer er ikke relevante i denne forbindelse, da de ikke kunne forudses på det tidspunkt, hvor lånet blev henholdsvis ydet og forlænget.

<sup>(4)</sup> Domstolens dom af 16. maj 2002, sag C-482/99, Frankrig mod Kommissionen (»Stardust Marine«), Sml. 2002 I, s. 4397.

<sup>(5)</sup> Stardust-dommen, op.cit., præmis 37.

#### IV. VURDERING AF FORANSTALTNINGERNE

##### 1. Foranstaltninger, der skal vurderes

a) *Freie Hansestadt Bremens påtænkte deltagelse i Köllmann AG*

(18) Med hensyn til Freie Hansestadt Bremens deltagelse i Köllmann AG konstaterer Kommissionen, at der ikke hidtil har været tale om en sådan deltagelse. Bremens deltagelse i Köllmann AG behøver derfor ikke at blive vurderet som led i denne beslutning. Foranstaltningen er således uden betydning. Enhver fremtidig deltagelse i denne eller i nogen anden virksomhed vil skulle undersøges særskilt.

b) *Lånet til fordel for Space Park KG*

(19) Den 18. januar 1999 ydede SWG Space Park KG et lån på 26 mio. DEM med en rentesats på 3,8 %. Lånet var forfaldent til tilbagebetaling den 15. april 1999. Enhver eventuel støtte i forbindelse med dette lån ville ikke overskride de minimis-grænsen på 100 000 EUR i en periode på tre år og blev derfor ikke taget i betragtning i beslutningen om procedures indledning.

c) *Lånet til fordel for Space Park Development GmbH & Co KG*

(20) Den 15. april 1999 overtog Space Park Development GmbH & Co KG Space Park KG's låneforpligtelser og blev derfor debitor for lånet fra SWG på 26 mio. DEM (13 mio. EUR). På baggrund af ovenstående er det alene denne foranstaltning, der skal vurderes indgående.

##### 2. Statsstøtte som omhandlet i EF-traktatens artikel 87, stk. 1

(21) For at kunne vurdere foranstaltningen på grundlag af EF-traktatens statsstøtteregler skal det undersøges, om der foreligger statsstøtte som omhandlet i EF-traktatens artikel 87, stk. 1.

(22) I henhold til EF-traktatens artikel 87, stk. 1, er statsstøtte eller støtte, som ydes ved hjælp af statsmidler under enhver tænkelig form, og som fordrejer eller truer med at fordreje konkurrencevilkårene ved at begunstige visse virksomheder eller visse produktioner, uforenelig med fællesmarkedet i det omfang, den påvirker samhandelen mellem medlemsstaterne. Støttebegrebet omfatter enhver begunstigelse, som finansieres direkte eller indirekte af statsmidler og ydes af staten selv eller af organer, der optræder på vegne af staten. En foranstaltning anses

således for at være statsstøtte, hvis den opfylder fire kriterier: a) der foreligger en fordel, b) denne fordel ydes ved hjælp af statsmidler, c) foranstaltningen fordrejer eller truer med at fordreje konkurrencevilkårene og påvirker dermed samhandelen mellem medlemsstaterne, og d) foranstaltningen er selektiv ved at begunstige visse virksomheder.

(23) Kommissionen skal derfor undersøge det lån, der er omfattet af proceduren efter EF-traktatens artikel 88, stk. 2, på grundlag af de nævnte fire kriterier.

(24) Foranstaltningen giver låntageren en fordel, da lånerenterne entydigt ligger under Kommissionens referencesats <sup>(6)</sup>.

(25) Kommissionen antager af følgende grunde, at enhver statsstøtte til opførelsen af en forlystelsespark fordrejer eller truer med at fordreje konkurrencevilkårene og dermed påvirker samhandelen mellem medlemsstaterne:

a) Store forlystelsesparker som i det foreliggende tilfælde er formålsbestemte parker og påvirker i det mindste potentielt turiststrømmen.

b) Sådanne parker udvider udbuddet af turistprodukter i de pågældende regioner.

c) Kommissionen har allerede vedtaget en række beslutninger om statsstøtte til forlystelsesparker (Eurodisney <sup>(7)</sup>, Parco Navi <sup>(8)</sup>, Terra Mítica Park (Benidorm, Alicante) <sup>(9)</sup>) samt investeringer på turistområdet (hoteller <sup>(10)</sup>, marinaer <sup>(11)</sup> osv.).

Uanset de øvrige aktiviteter i Space Park Bremen (biograf, indkøbscenter osv.) kan foranstaltningen derfor fordreje eller true med at fordreje konkurrencevilkårene og dermed påvirke samhandelen mellem medlemsstaterne. Desuden er foranstaltningen direkte til fordel for Köllmann AG, et internationalt ejendomsselskab. Også af denne grund påvirkes samhandelen mellem medlemsstaterne.

<sup>(6)</sup> Se Kommissionens meddelelse om metoden for fastsættelse af referencesatsen og kalkulationsrenten (EFT C 273 af 9.9.1997, s. 3) og de referencesatser, der var gældende for Tyskland fra 1. august 1997 ([http://europa.eu.int/comm/competition/state\\_aid/others/referen-ce\\_rates.html](http://europa.eu.int/comm/competition/state_aid/others/referen-ce_rates.html)).

<sup>(7)</sup> Statsstøtte N 640/99 Frankrig (EFT C 284 af 7.10.2000, s. 4).

<sup>(8)</sup> Statsstøtte N 132/99 Italien (EFT C 162 af 10.6.2000, s. 23).

<sup>(9)</sup> Statsstøtte C 42/2001 Spanien (ex NN 14/01) (EFT C 300 af 26.10.2001, s. 2).

<sup>(10)</sup> Statsstøtte N 785/99 Italien (EFT C 328 af 18.11.2000, s. 32).

<sup>(11)</sup> Statsstøtte N 582/99 Italien (EFT C 40 af 12.2.2000, s. 2).

(26) Foranstaltningen begunstiger Space Park Development GmbH & Co KG, som på det tidspunkt, hvor lånet blev ydet, var et 100 %-ejet datterselskab af Köllmann AG. Der er derfor tale om en selektiv foranstaltning.

(27) Der rejser sig det spørgsmål, om foranstaltningen blev ydet ved hjælp af statsmidler og kan tilregnes staten.

a) Statsmidler og tilregning til staten

(28) Tyskland har bestridt, at der foreligger statsmidler, og at ydelsen af lånet skal tilregnes staten, da lånet blev ydet af SWG, en offentlig virksomhed, og ikke direkte af Freie Hansestadt Bremen. For Kommissionen rejser der sig det spørgsmål, om de principper, som Domstolen har udviklet i Stardust-dommen <sup>(12)</sup>, kan anvendes i det foreliggende tilfælde, eller om de principper, der er udviklet i den såkaldte »Air France«-dom <sup>(13)</sup>, hvor der var tale om en situation, som i langt højere grad synes at ligne de omstændigheder, der ligger til grund for denne beslutning, ikke snarere finder anvendelse. Men selv hvis de principper, der er udviklet i Stardust-dommen, fandt anvendelse, vil det skulle antages, at der foreligger statsmidler, og at den pågældende foranstaltning skal tilregnes staten. Ifølge Stardust-dommen kan en støtteforanstaltning, som er truffet af en offentlig virksomhed, efter omstændighederne tilregnes staten på grundlag af en bedømmelse af sagens omstændigheder som helhed og den sammenhæng, hvori foranstaltningen er truffet <sup>(14)</sup>. Generaladvokat Jacobs konstaterede i denne forbindelse, at på grund af de bevismæssige vanskeligheder og den klare risiko for, at reglerne omgås, bør der ikke anlægges en restriktiv synsvinkel på den type af beviser, som kan påberåbes. Indicier (måske endog presseartikler) kan være tilstrækkeligt <sup>(15)</sup>. Da Tyskland trods påbuddet om oplysninger ikke har fremsendt alle bilag, oplysninger og data, som ville være nødvendige for at kunne vurdere dette spørgsmål, må Kommissionen undersøge sagen på grundlag af de foreliggende oplysninger.

(29) Hvad angår ejerforholdene i SWG, har Tyskland tilsyneladende fremsendt modstridende oplysninger. Ved brev af 20. juni 2002, som blev modtaget under den indledende fase af undersøgelsen, blev det med hensyn til mulige støtteelementer i forbindelse med delstaten Bremens salg af jord oplyst, at SWG ejes af Freie Hansestadt Bremen. Dette lagde Kommissionen til grund i beslutningen om procedurens indledning, da den konstaterede, at SWG's salg af jord ikke indeholder elementer af stats-

<sup>(12)</sup> Stardust-dommen, op.cit.

<sup>(13)</sup> Førsteinstansrettens dom af 12. december 1996, sag T-358/94, Air France mod Kommissionen, Sml. 1996 II, s. 2109, navnlig præmis 55-61.

<sup>(14)</sup> Stardust-dommen, op.cit., præmis 55.

<sup>(15)</sup> Generaladvokat Jacobs forslag til afgørelse i Stardust-sagen, op.cit., punkt 68.

støtte. Tyskland erklærede i sit brev af 16. april 2003, at SWG er et privatretligt ejendomsfirma under Bremer Investitions-Gesellschaft mbH og ikke integreret i Freie Hansestadt Bremens offentlige forvaltning, som heller ikke deltager i SWG. Ifølge de foreliggende oplysninger<sup>(16)</sup> er Bremer Investitions-Gesellschaft mbH imidlertid den centrale tjenestudbyder i alle spørgsmål vedrørende regional udvikling og erhvervsfremme i Bremen, navnlig i forbindelse med datterselskaberne, WfG Bremer Wirtschaftsförderung GmbH, Bremer Aufbau-Bank GmbH og BIA Bremer Innovations-Agentur GmbH, og ansvarlig for alle former for erhvervsfremme i Bremen, navnlig for forvaltningen af støtteprogrammer. Ansvar for at forvalte disse støtteprogrammer blev overdraget til Bremer Investitions-Gesellschaft mbH ved hjælp af en offentligretlig kontrakt på grundlag af den såkaldte Beleihungsgesetz (»Gesetz zur Übertragung von Aufgaben staatlicher Förderung auf juristische Personen des privaten Rechts« af 26. maj 1998)<sup>(17)</sup>. Ifølge årsberetningerne for 2000 og 2001<sup>(18)</sup> deltager delstaten Bremen (86,2 mio. EUR), Freie Hansestadt Bremen (4,464 mio. EUR) og byen Bremerhaven (0,736 mio. EUR) i Bremer Investitions-Gesellschaft mbH's egenkapital, som udgør 92 mio. EUR. Bremens senator for økonomiske anliggender beklæder formandsposten i bestyrelsen. På denne baggrund når Kommissionen til den konklusion, at SWG, Bremer Investitions-Gesellschaft mbH's datterselskab, indirekte er ejet af delstaten Bremen og derfor skal betragtes som offentlig virksomhed. De midler, der tilhører SWG, er derfor statsmidler.

- (30) Selv om det udtrykkeligt var krævet i påbuddet om oplysninger, fremlagde Tyskland hverken en afgørelse, en kontrakt, en aftale, en lov eller et andet dokument, hvorved det imødegås, at Bremer Investitions-Gesellschaft og/eller SWG — åbent eller skjult, regelmæssig eller i det konkrete tilfælde — fungerede som forlænget arm eller hjælpemiddel for Bremens myndigheder til at støtte Space Park Development GmbH & Co KG. Ifølge Kommissionens egne undersøgelser antages det i et svar af 10. september 2002 fra Bremens Senat på en forespørgsel, som blev stillet i Landdagen i Bremen (Bürgerschaft), at der foreligger statsmidler, og at Bremens myndigheder deltog i ydelsen af lånene. Bremens Senat besvarede forespørgslen på følgende måde<sup>(19)</sup>:

»... SWG har refinansieret lånet på 24,53 mio. DEM på grundlag af købsprisen for det såkaldte AG-Weser-Gelände, som i økonomisk henseende tilhører Freie Hansestadt Bremen (»FHB«), og på 1,47 mio. DEM på

grundlag af midler fra Bremer Investitions-Gesellschaft mbH (»BIG«). Ved vurderingen af sagen, navnlig også situationen med hensyn til sikkerhedsstillelse, anså repræsentanterne for senatoren for økonomiske anliggender, senatoren for finansielle anliggender, delstatsregeringens kontor (Senatskanzlei) og BIG den 13. januar 1999 ydelsen af lånet for at være forenelig med afgørelsen fra november 1998 med henblik på en hurtig projektgennemførelse. Ifølge vedtægterne var det ikke nødvendigt, at BIG's bestyrelse behandlede selskabets egen låneandel.

SWG ydede først lånet til Space Park KG. Efter anmodning fra Köllmann AG blev lånet ved kontrakt af henholdsvis 15. juni 1999 og 5. juli 1999 overdraget til Space Park Development GmbH (i mellemtiden: Space Park Development GmbH & Co KG). Space Park KG hæfter fortsat solidarisk for lånet over for SWG. I denne forbindelse blev SWG-lånet opdelt i to dellån på henholdsvis 1,47 mio. DEM og 24,53 mio. DEM, og der blev aftalt følgende rentevilkår: Med hensyn til lånedelen på 1,47 mio. DEM blev der indtil den 30. juni 1999 beregnet en rente på 3,8 % p.a. og derefter 4,73 % p.a. Lånedelen på 24,53 mio. DEM blev ydet rentefrit indtil den 31. december 1999. Fra den 1. januar 2000 udgjorde renten 4,73 % p.a. ...«

Kommissionen konstaterer derfor, at mindst 24,53 mio. DEM af midlerne til refinansiering af lånet i økonomisk henseende tilhørte Freie Hansestadt Bremen og derfor skal betragtes som statsmidler. Endvidere kan det konstateres, at ydelsen af det samlede lån skulle godkendes af Bremens myndigheder. Lånet kan derfor tilregnes staten. Selv hvis en del af lånet blev finansieret af SWG af egne midler eller af BIG-midler, ville dette være irrelevant i denne henseende. Ifølge retspraksis er det tilstrækkeligt til at anse disse midler for statsmidler, at de — som i det foreliggende tilfælde — til stadighed er under de offentlige myndigheders kontrol og dermed står til rådighed for de kompetente nationale myndigheder<sup>(20)</sup>.

- (31) I denne forbindelse konstaterer Kommissionen også, at Tyskland inden procedures indledning og under proceduren har tilbudt at ændre lånevilkårene med tilbagevirkende kraft. Et brev herom fra SWG til modtageren blev modtaget ved brev af 27. januar 2003. Modtagerens godkendelse af 13. juni 2003 blev fremsendt ved brev af 16. juni 2003. SWG's gennemførelse af dette tilsagn kan kun forklares ved, at Bremens myndigheder har påvirket

<sup>(16)</sup> Se <http://www.big-bremen.de/>.

<sup>(17)</sup> Brem.GBl. 1998, s. 134 (berigtiget i Brem.GBl. 1998, s. 171). Verfassungsgesetz Bremen bekræftede i 2002, at loven i affattelsen af 17. oktober 2000 (Brem.GBl. 2000, s. 399) er i overensstemmelse med forfatningen (se dom af 15. januar 2002, sag ST 1/01).

<sup>(18)</sup> Årsberetningerne offentliggøres på følgende adresse: <http://www.big-bremen.de/>.

<sup>(19)</sup> Se Drucksache 15/1238 fra Landdagen i Bremen (Bürgerschaft); findes på adressen: <http://www.bremische-buergerschaft.de/>.

<sup>(20)</sup> Domstolens dom af 8. maj 2003, forenede sager C-328/99 og C-399/00, Italien mod Kommissionen, (endnu ikke offentliggjort), præmis 33, og Stardust-dommen, op.cit., præmis 37.

SWG i forbindelse med den pågældende låneaftale. Den omstændighed, at det er lykkedes Bremens myndigheder at ændre låneaftalen med tilbagevirkende kraft, er klart i strid med Tysklands argument om, at foranstaltningen ikke kan tilregnes staten.

- (32) Kommissionen når derfor til den konklusion, at der er tale om statsmidler, og at ydelsen af lånet skal tilregnes Bremens myndigheder.

b) Lånevilkår og støtteelementer

- (33) For at kunne afgøre, om en offentlig myndigheds ydelse af et lån indeholder elementer af statsstøtte, skal det navnlig undersøges, om virksomheden kunne have opnået lånet på de private kapitalmarkeder på tilsvarende vilkår<sup>(21)</sup>. Støtteelementet svarer til forskellen mellem de renter, der skulle have været betalt på normale markedsvilkår, og de faktisk betalte renter<sup>(22)</sup>. Til bestemmelse af markedskriteriet ved ydelsen af et lån og til beregning af subventionsækvivalenten anvendes Kommissionens meddelelse om metoden for fastsættelse af referencesatsen og kalkulationsrenten<sup>(23)</sup>. I denne meddelelse fastsætter Kommissionen abstrakte parametre, som skal anvendes til at måle subventionsækvivalenten af en støtte, der udbetales i flere rater, og til at beregne de støtteelementer, der følger af rentegodtgørelsesordninger for lån.
- (34) Til beregning af subventionsækvivalenten anvender Kommissionen en referencesats, som afspejler den gældende gennemsnitlige rentesats i de forskellige medlemsstater for mellem- og langfristede lån (5-10 år) med normal sikkerhed. Den således fastsatte referencesats er en minimumssats, der kan forhøjes i tilfælde af særlige risici (f.eks. en virksomhed i vanskeligheder, tilfælde, hvor den sikkerhed, bankerne normalt kræver, ikke er stillet). I sådanne tilfælde kan præmien sættes op til 400 basispoint og endda mere, hvis ingen privat bank ville have accepteret at yde det omhandlede lån.
- (35) Under alle omstændigheder skal situationen undersøges ud fra långiverens synsvinkel på det tidspunkt, hvor lånet blev ydet. Er långiveren rede til at yde et lån på vilkår, som ikke kan betragtes som normale på bankområdet, er der indeholdt et støtteelement, som skal kvantifi-

ceres. Ifølge retspraksis er det derfor nødvendigt, at der ved bedømmelsen af, om statens handlemåde var økonomisk rationel, foretages en vurdering af situationen, som den var på det tidspunkt, da de finansielle støtteforanstaltninger blev truffet, og at der ikke tages hensyn til omstændighederne, som de har udviklet sig siden hen<sup>(24)</sup>. Derfor skal Kommissionen vurdere betingelserne i forbindelse med lånet på grundlag af situationen i henholdsvis 1999, hvor det blev ydet til Space Park Development GmbH & Co KG, og 2000, hvor lånet blev forlænget på ubestemt tid.

aa) Anvendelse af referencesatserne

- (36) I denne forbindelse konstaterer Kommissionen, at Tyskland selv har forpligtet sig til at kræve de gældende referencesatser med tilbagevirkende kraft. Kommissionens referencesats for Tyskland blev fastsat til 4,73 % fra 1. januar 1999, 4,76 % fra 1. august 1999, 5,61 % fra 1. november 1999, 5,7 % fra 1. januar 2000, 6,33 % fra 1. januar 2001, 5,23 % fra 1. december 2001, 5,06 % fra 1. januar 2002 og 4,8 % fra 1. januar 2003.

bb) Intet tyder på, at der forelå en særlig risiko ved ydelsen af lånet

- (37) Endvidere er referencesatsen ifølge Kommissionens oplysninger ikke blevet forhøjet i det foreliggende tilfælde, da det på det tidspunkt, hvor lånene (lån I og lån II) blev ydet, ikke kunne antages, dvs. på grundlag af de oplysninger, som Bremens myndigheder og SWG rådede over i 1999 og 2000, at der forelå en særlig risiko.
- (38) Ifølge Tysklands oplysninger kunne låntageren på det tidspunkt, hvor lånet blev ydet og forlænget, ikke betragtes som en virksomhed i vanskeligheder. Space Park Development GmbH & Co KG selv blev oprettet i 1997 af Köllmann AG som projektselskab til udvikling af Space Park. Ifølge de foreliggende oplysninger var Space Park Development GmbH & Co KG ikke en virksomhed i vanskeligheder på det tidspunkt, hvor lånet blev ydet.
- (39) Det skal dog tages i betragtning, at Space Park Development GmbH & Co KG hørte ind under Köllmann-gruppen, som udtrykkeligt havde stillet en skriftlig koncerngaranti for lånet, og at selskabets situation derfor skal vurderes på baggrund af Köllmann AG's øko-

<sup>(21)</sup> Domstolens dom af 10. juli 1986, sag 40/85, Belgien mod Kommissionen (»Boch«), Sml. 1986, s. 2321, præmis 13.

<sup>(22)</sup> Førsteinstansrettens dom af 30. april 1998, sag T-16/96, Cityflyer Express mod Kommissionen, Sml. 1998 II, s. 757, præmis 52.

<sup>(23)</sup> EFT C 273 af 9.9.1997, s. 3.

<sup>(24)</sup> Stardust-dommen, op.cit., præmis 71.

nomiske situation. Köllmann AG synes at have været i økonomiske vanskeligheder siden 2002. Alligevel var Köllmann AG på det tidspunkt, hvor lånet blev ydet, et af de største tyske projektudviklingsselskaber, som i 1997 gennemførte en lang række store projekter i ind- og udland. På det tidspunkt, hvor lånet blev ydet, havde Köllmann AG en meget stor egenkapital på 150 mio. DEM (75 mio. EUR), som langt oversteg lånebeløbet. I slutningen af 1997 viste resultatopgørelsen en omsætning på næsten 308 mio. DEM (154 mio. EUR) og et overskud på ca. 45 mio. DEM (22,5 mio. EUR). Ydelsen af lånet var også baseret på relevante økonomiske prognoser. Ifølge Köllmann KG's finansieringsplan skulle alle forpligtelser i forbindelse med Space Park Bremen-projektet finansieres af cashflow fra Space Park Development GmbH & Co KG. For perioden 1999-2002 blev de forventede udgifter anslået til ca. 862 mio. DEM (431 mio. EUR) og de forventede indtægter til ca. 960 mio. DEM (480 mio. EUR). Dermed lå det forventede cashflow på 100 mio. DEM (50 mio. EUR) betydeligt over lånebeløbet. Desuden forventedes et overskud på 200 mio. DEM (100 mio. EUR).

(40) Prognoserne blev undersøgt omhyggeligt af SWG samt af FIDES Treuhandgesellschaft, et uafhængigt revisionsfirma, som bekræftede de økonomiske prognoser.

(41) Kommissionen når derfor til den konklusion, at SWG såvel selv som ved hjælp af revisionsfirmaet FIDES inden lånets ydelse analyserede både Space Park Development GmbH & Co KG's og moderselskabet Köllmann AG's økonomiske forhold samt finansieringsprojektet i forbindelse med Space Park Bremen-projektet. Ifølge de oplysninger, der forelå i 1999 og 2000, havde en långiver som SWG ingen grund til at tvivle på Space Park Development GmbH & Co KG's eller moderselskabet Köllmann AG's kreditværdighed. Ydelsen og forlængelsen af lånet i 1999 og 2000 var således ikke forbundet med nogen uberettiget risiko.

(42) Ifølge de foreliggende oplysninger var lånet desuden sikret på en sådan måde, som det normalt kræves af private banker. Der var stillet følgende sikkerhed: en koncerngaranti fra Köllmann AG på 26 mio. DEM (13 mio. EUR), et ejerpantebrev fra Köllmann AG på 11 mio. DEM (5,5 mio. EUR) og en selvskyldnerkaution fra Space Park KG på 26 mio. DEM (13 mio. EUR). Kommissionen konstaterer, at Space Park KG i årene 1999-2000 havde følgende ejerstruktur: DEGI ejede 90 %, KanAm 5 % og Köllmann AG 5 % af kapitalen. DEGI er som nævnt et datterselskab af Dresdner Bank AG. Space Park KG rådede og råder også fortsat over en

kapital på 290 mio. DEM (ca. 145 mio. EUR) og var og er fortsat ejer af Space Park-ejendommen.

(43) Heraf kan det slutes, at SWG's lån til Space Park Development GmbH & Co KG var dækket af sikkerhed, som ifølge de foreliggende oplysninger var værdibestændig og flere gange større end lånebeløbet.

(44) Endvidere bemærkes det, at et lån på 26 mio. DEM (13 mio. EUR) til et investeringsprojekt på ca. 500 mio. EUR er forholdsvis begrænset og ikke synes at være forbundet med en særlig risiko.

(45) Med hensyn til udsigterne for en forlystelsespark i 1999 og 2000 minder Kommissionen om, at der i denne periode blev lanceret og gennemført en række lignende projekter, f.eks. Parco Navi <sup>(25)</sup>, Pompei Tech World <sup>(26)</sup> og Terra Mítica <sup>(27)</sup>. I Pompei Tech World-sagen erkendte Kommissionen f.eks., at dette særlige markedsegment var en vækstbranche. Derfor kan Kommissionen ikke konstatere, at der alene på grund af projektets art foreligger en særlig risiko.

(46) Kommissionen når til den konklusion, at det på grundlag af de foreliggende oplysninger ikke kan antages, at der forelå en særlig risiko på det tidspunkt, hvor lånet blev ydet i 1999, og heller ikke på det tidspunkt, hvor det blev forlænget i 2000. Referencesatsen som en minimumssats skal derfor ikke forhøjes.

cc) Risici, som SWG har påtaget sig som følge af forlængelsen af lånet

(47) Ifølge de foreliggende oplysninger blev lånet forlænget på samme vilkår på ubestemt tid. En privat bank, der opererer i en markedsøkonomi, forlænger principielt ikke et lån på ubestemt tid (uden amortisationsplan). Også i denne henseende indeholder en sådan forlængelse elementer af statsstøtte som omhandlet i EF-traktatens artikel 87, stk. 1.

<sup>(25)</sup> Statsstøtte N 132/99 — Italien (EFT C 162 af 10.6.2000, s. 33).

<sup>(26)</sup> Statsstøtte N 229/01 — Italien (EFT C 330 af 24.11.2000, s. 2).

<sup>(27)</sup> Statsstøtte C 42/2001 (ex NN 14/01) — Spanien (EUT L 91 af 8.4.2003, s. 23).

- (48) Indtil marts 2002, dvs. indtil det tidspunkt, hvor Bremens myndigheder og dermed SWG ifølge de foreliggende oplysninger <sup>(28)</sup> definitivt havde kendskab til, at Köllmann AG's økonomiske situation var blevet forværret, ser Kommissionen ingen grund til at antage, at en sådan forlængelse var forbundet med yderligere risici. Store projekter som Space Park-projektet bliver ofte forsinket, og finansieringen skal forlænges. De økonomiske prognoser behøvede ikke at blive ændret, da lånet fortsat var dækket af den samme sikkerhed. Derfor skal den referencesats, der skal anvendes som minimumssats i denne periode, ikke forhøjes.
- (49) Derimod var Bremens myndigheder og dermed også SWG fra april 2002 definitivt informeret om, at Köllmanns økonomiske situation var blevet forværret. Fra dette tidspunkt er det meget omstridt, om en privat bank havde forlænget et sådant lån på samme vilkår. Dette gælder så meget desto mere, som der fra dette tidspunkt efterhånden blev sat spørgsmålstejn ved Köllmanns tilstedeværelse som førende investor i forbindelse med Space Park-projektet. Ifølge sjette afsnit, første led, i Kommissionens meddelelse om metoden for fastsættelse af referencesatsen og kalkulationsrenten kan præmien (på minimumssatsen) i tilfælde af en virksomhed i vanskeligheder ligge på 400 basispoint eller endog derover, hvis ingen privat bank ville have accepteret at forlænge lånet. Trods påbuddet om oplysninger er Tyskland ikke fremkommet med nogen entydig begrundelse for denne forlængelse. Da der stadig er stillet sikkerhed for lånet, antager Kommissionen, at en forhøjelse af minimumssatsen med 400 basispoint vil være passende til at tage højde for den øgede risiko for SWG.
- (50) Kommissionen noterer sig ligeledes Tysklands tilsagn om, at lånet vil blive tilbagebetalt inden for kort tid. Såfremt dette ikke er tilfældet, vil lånet fuldt ud skulle betragtes som driftsstøtte til fordel for Space Park Development GmbH & Co KG og dets moderselskab Köllmann AG, selv om der tages hensyn til den beskrevne forhøjelse af minimumssatsen.

<sup>(28)</sup> De tyske myndigheder har ikke oplyst noget præcist om, hvornår SWG definitivt fik kendskab til, at Köllmann AG's økonomiske situation var blevet forværret. Under en debat, som Bremens Bürgerschaft (Stadtbürgerschaft) havde anmodet om, erkendte Bremens senator for økonomiske anliggender imidlertid, at Köllmann havde informeret Bremens myndigheder om økonomiske vanskeligheder i marts 2002 (se protokol fra 38. møde i 15. Bremische Bürgerschaft (Stadtbürgerschaft) af 17.9.2002, plenarprotokol-nr. PlPr 15/38, s. 1761, kan hentes på <http://bremische-buergerschaft.de/>). Da der ikke nævnes en præcis dato, antager Kommissionen, at både Bremens myndigheder og SWG, som handler på deres vegne, blev informeret i marts 2002 og skulle tage højde for disse oplysninger fra april 2002.

#### dd) Anvendelsen af rentes rente

- (51) For at eliminere alle konkurrencefordrejninger, som en mulig støtte kan give anledning til, henvises Tyskland til Kommissionens meddelelse om de rentesatser, der skal anvendes ved tilbagebetaling af ulovlig statsstøtte <sup>(29)</sup>. Gennem en ændring af låneaftalen med tilbagevirkende kraft mister den begunstigede virksomhed den uberettigede fordel, som den havde opnået i forhold til konkurrenterne på markedet, og konkurrencevilkårene inden udbetalingen af lånet genskabes. Tilpasningen af låneaftalen med tilbagevirkende kraft kan således sammenlignes med tilbagesøgningen af støtte, der ulovligt er udbetalt, og de principper, der er anført i den nævnte meddelelse, skal anvendes på det mellemfristede rentefrie lån til fordel for Space Park Development GmbH & Co KG <sup>(30)</sup>. Et misbrug vil heller ikke kunne udelukkes i lignende tilfælde, hvis Kommissionen i det foreliggende tilfælde godkender anvendelsen af referencesatsen med tilbagevirkende kraft uden at anvende rentes rente. Medlemsstaterne kunne forsøge at omgå en forventet negativ beslutning, hvori det kræves, at referencesatsen anvendes på grundlag af rentes rente, ved at de ændrer foranstaltningen med tilbagevirkende kraft og anvender den gældende referencesats, dog på grundlag af den simple rente. Det er derfor tydeligvis nødvendigt at anvende rentes rente for at sikre, at de finansielle fordele, som er forbundet med støtten, neutraliseres fuldstændig. Rentes rente beregnes på grundlag af de forfaldne renter, som selv beregnes på grundlag af (den tilpassede) rentesats som anført ovenfor.

### 3. Foranstaltningens lovlighed

- (52) Kommissionen beklager, at Tyskland har ydet og forlænget lånet uden forudgående anmeldelse i henhold til EF-traktatens artikel 88, stk. 3, eller ikke fra begyndelsen har udformet lånet på en sådan måde, at det ikke indeholder støtte.

### 4. Foranstaltningens forenelighed med EF-traktaten

- (53) Såfremt foranstaltningen er forenelig med EF-traktaten, behøver Kommissionen ikke at vedtage en negativ

<sup>(29)</sup> EUT C 110 af 8.5.2003, s. 21 (berigtiget i EUT C 150 af 27.6.2003, s. 3).

<sup>(30)</sup> Se navnlig sjette afsnit i Kommissionens meddelelse om de rentesatser, der skal anvendes ved tilbagebetaling af ulovlig statsstøtte (EUT C 110 af 8.5.2003, s. 21, og EUT C 150 af 27.6.2003, s. 3), hvor det hedder: »... bevirker ulovlig støtte således, at der stilles midler til rådighed for støttemodtageren på betingelser, der svarer til et mellemfristet rentefrit lån. Det er derfor nødvendigt at anvende rentes rente for at sikre, at de finansielle fordele, som denne situation medfører, neutraliseres fuldstændig. ...«.



beslutning. Det skal derfor undersøges, om foranstaltningen kan anses for at være forenelig med fællesmarkedet. Det bemærkes, at Tyskland med hensyn til mulige støtteelementer i forbindelse med det omhandlede lån ikke har påberåbt sig nogen af undtagelsesbestemmelserne i traktaten.

- (54) Ingen af undtagelsesbestemmelserne i EF-traktatens artikel 87, stk. 2, finder anvendelse. Støtten har hverken social karakter eller ydes til enkelte forbrugere. Den har heller ikke til formål at råde bod på skader, der er forårsaget af naturkatastrofer eller af andre usædvanlige begivenheder, eller at opveje økonomiske ulemper, som Tysklands deling har forårsaget.
- (55) Da støtten ikke har noget regionalt sigte — den har hverken til formål at fremme den økonomiske udvikling i områder, hvor levestandarden er usædvanlig lav, eller hvor der hersker en alvorlig underbeskæftigelse, eller at fremme udviklingen af visse økonomiske regioner — kan regionale aspekter hverken begrunde en anvendelse af EF-traktatens artikel 87, stk. 3, litra a), eller af artikel 87, stk. 3, litra c). Ifølge Tysklands oplysninger var der ikke knyttet nogen betingelser til ydelsen af støtten. Derfor er ingen regional undtagelsesbestemmelse relevant.
- (56) Den pågældende støtte kan ikke begrundes med, at den bidrager til at afhjælpe en alvorlig forstyrrelse i Tysklands økonomi eller fremmer et vigtigt projekt af fælles-europæisk interesse som omhandlet i artikel 87, stk. 3, litra b).
- (57) I henhold til artikel 87, stk. 3, litra c), kan støtte betragtes som forenelig med fællesmarkedet, hvis den fremmer udviklingen af visse erhvervsgræne. Dette kunne principielt være tilfældet i forbindelse med det omhandlede lån. Betingelserne for at anvende denne undtagelsesbestemmelse er imidlertid ikke til stede, da støtten ikke er ydet til de formål, der er anført i denne bestemmelse.
- (58) Støtten bidrager heller ikke til fremme af kulturen og bevarelse af kulturarven som omhandlet i EF-traktatens artikel 87, stk. 3, litra d).
- (59) Ingen af undtagelserne fra det principielle forbud mod statsstøtte, der er indeholdt i EF-traktatens artikel 87, stk. 1, finder derfor anvendelse.

## V. KONKLUSION

- (60) Med hensyn til perioden efter gennemførelsen af denne beslutning skal den uforenelige statsstøtte, der er inde-

holdt i lånet, derfor elimineres ved at lånet bringes til ophør eller modificeres på passende vis. En måde, hvorpå Tyskland kunne ændre lånet gennem en modifikation, ville være at forhøje rentesatsen med 400 basispoint og tilpasse lånet på en sådan måde, at det tilbagebetales inden for kort tid.

- (61) Med hensyn til perioden indtil gennemførelsen af denne beslutning konstaterer Kommissionen, at lånet indeholder statsstøtte, som beregnes på grundlag af forskellen mellem den faktisk krævede rentesats og den relevante referencesats, eventuelt forhøjet med 400 basispoint. Denne ulovlige og uforenelige statsstøtte skal af Tyskland tilbagesøges hos støttemodtageren. Det beløb, der skal tilbagesøges, pålægges en rentesats svarende til den referencesats, der var gældende på det tidspunkt, hvor lånet blev ydet, samt rentes rente på årsbasis.
- (62) Med henblik på at beregne det støttebeløb, der er indeholdt i lånet, finder den relevante referencesats<sup>(31)</sup> anvendelse fra det tidspunkt, hvor lånet blev ydet, og indtil det tidspunkt, hvor det blev forlænget. Derefter finder den relevante referencesats anvendelse fra det tidspunkt, hvor lånet blev forlænget, dvs. den 1. januar 2000 for lån I og den 1. april 2000 for lån II, indtil den 31. marts 2002<sup>(32)</sup>. Endelig finder de relevante referencesatser, forhøjet med 400 basispoint, anvendelse i perioden fra den 1. april 2002 og indtil tilbagebetalingen af den ulovlige og uforenelige statsstøtte<sup>(33)</sup>.
- (63) Disse bestemmelser er i det væsentlige også i overensstemmelse med de konklusioner, som Tyskland har accepteret i løbet af den administrative procedure, og de i denne henseende afgivne tilsagn.
- (64) Med hensyn til Bremens deltagelse i Köllmann AG når Kommissionen til den konklusion, at foranstaltningen ikke længere er af betydning, da der ikke har fundet nogen deltagelse sted —

<sup>(31)</sup> Den 15.4.1999 udgjorde den for Tyskland gældende rentesats 4,73 %.

<sup>(32)</sup> Da lån I og II er ydet på ubestemt tid, skal den forhøjede referencesats anvendes på følgende måde:  
For lån I: 5,70 % i perioden 1.1.2000-31.12.2000; 6,33 % i perioden 1.1.2001-30.11.2001; 5,23 % i perioden 1.12.2001-31.12.2001; 5,06 % i perioden 1.1.2002-31.3.2002.  
For lån II: 5,70 % i perioden 1.4.2000-31.12.2000; 6,33 % i perioden 1.1.2001-30.11.2001; 5,23 % i perioden 1.12.2001-31.12.2001; 5,06 % i perioden 1.1.2002-31.3.2002.

<sup>(33)</sup> Da lån I og II er ydet på ubestemt tid, skal den forhøjede referencesats anvendes på følgende måde: 9,06 % i perioden 1.4.2002-31.12.2002; 8,80 % fra den 1.1.2003. Der skal tages hensyn til enhver fremtidig ændring af referencesatsen indtil det tidspunkt, hvor lånet er tilbagebetalt.

VEDTAGET FØLGENDE BESLUTNING:

*Artikel 1*

Det lån, som Tyskland den 15. april 1999 via SWG Grundstücks GmbH & Co KG ydede til fordel for støttemodtageren Space Park Development GmbH & Co KG, indeholder en ulovlig og uforenelig statsstøtte, som beregnes på grundlag af forskellen mellem den faktisk krævede rentesats og den til enhver tid gældende referencesats, som skal forhøjes med 400 basispoint fra den 1. april 2002.

*Artikel 2*

Tyskland træffer omgående alle nødvendige foranstaltninger for ufortøvet at eliminere den ulovlige og uforenelige statsstøtte, der er indeholdt i lånet. Såfremt lånet videreføres, ændrer Tyskland ufortøvet foranstaltningen ved at opkræve en rentesats svarende til referencesatsen, forhøjet med 400 basispoint, og fastsætte en bestemmelse, hvorefter lånet skal tilbagebetales inden for kort tid.

*Artikel 3*

Tyskland træffer omgående alle nødvendige foranstaltninger for at tilbagesøge den ulovlige og uforenelige statsstøtte fra støtte-

modtageren. Den støtte, der skal tilbagebetales, pålægges renter fra det tidspunkt, hvor lånet blev ydet, samt rentes rente på årsbasis.

*Artikel 4*

Tyskland underretter senest to måneder efter meddelelsen af denne beslutning Kommissionen om, hvilke foranstaltninger der er truffet for at efterkomme beslutningen.

*Artikel 5*

Denne beslutning er rettet til Forbundsrepublikken Tyskland.

Udfærdiget i Bruxelles, den 17. september 2003.

*På Kommissionens vegne*

Mario MONTI

*Medlem af Kommissionen*